

John Fellow (ed.): *Carl Nielsen til sin samtid. Artikler, presseindlæg, interview, værknoter og manuskripter*, bind 1: 1891-1925, bind 2: 1926-1931, bind 3: Noter og registre. Gyldendal, København 1999. 919 s., ill., ISBN 87-00-38838-6, kr. 675.

“Der er lagt adskillige år i søgearbejdet, og det er ført så dybt, at arbejdsindsatsen ved fortsat søgning ikke længere står i et rimeligt forhold til udbyttet”, skriver John Fellow i indledningen til denne epokegørende udgave af Carl Niensens artikler, foredrag, interview, presseindlæg, værknoter og litterære manuskripter. Og man tror ham gerne efter at have gennemløjet de i alt 240 numre, som han har fundet frem til og forsynet med et omfattende noteapparat samt person- og værkregister.

En del af numrene er godt kendt stof – først og fremmest de essays, som blev samlet i bogen *Levende Musik*, samt nogle af de værknoter, som eftertiden har citeret mere eller mindre udførligt og korrekt, og de interviews, som Nielsen gav i forbindelse med sin 60-års dag, og som overraskede allerede samtiden ved deres pessimistiske syn på komponistens rolle i samfundet. Andre af numrene har også været (gen)offentliggjort i mere specialiserede sammenhænge som eksempelvis Carl Nielsen-Selskabets blad *Espanziva* (bl.a. takket være John Fellow). Men hovedparten af stoffet trykkes her for første gang eller for første gang siden den oprindelige offentliggørelse.

John Fellows opgave har da været tredelt. Han har skullet opsøge (størstedelen af) stoffet, det har skullet gengives så tæt på Niensens egne intentioner som muligt og det har skullet forsynes med de nødvendige kommentarer. Hvad angår det første, har han virkelig været langt omkring og kastet sine garn også uden for Danmarks grænser. Det har specielt givet bonus i det øvrige Skandinavien, mens udbyttet for det øvrige Europas vedkommende har været beskedent. Men intet bidrag har været ham for småt af omfang. Selv *Helios-ouvertürens* to linjers motto, som Nielsen kun gav udkast til og lod Einar Christiansen færdigudforme, har fået sit eget nummer. Og det er, som det skal være.

Hvad angår gengivelsen af Nielsen-teksterne, har det af gode grunde kun været anmelderen muligt at tage stikprøver. Står de til troende, er resultatet mere end 99 procent vellykket – de manglende promiller handler først og fremmest om steder, hvor det er glippet med at gennemføre den gamle retskrivning. Hvor der foreligger

både en trykt kilde og et forudgående manuskript, får vi til og med varianterne, hvor de skønnes af betydning.

De to første bind rummer de 240 numre, i kronologisk rækkefølge for de i alt 200 daterbare numres vedkommende. Det tredje bind indeholder noter til de to foregående, herunder også noter til det enkelte nummers indledning, hvor det har været ønskeligt. Kommentarerne er således fordelt på indledning og noter, men stort set altid i en sikker og gennemskuelig balance. Den, som på sin krop har prøvet at skulle udstyre en given tekst med forklarende indledning og noter, vil vide, at det ikke er muligt – eller ønskeligt – at lægge en et hundrede procent konsekvent linje. Når John Fellow skal kommentere Niensens anmeldelse af William Behrends bog om Beethovens klaversonater (trykt første gang i *Politiken* i december 1923 og genoptrykt i *Levende Musik*), så sætter han identificerende noter på Jahn og Spitta (som Nielsen nævner for deres biografier af henholdsvis Mozart og Bach), men fortæller os hverken noget om Beethoven eller om antal, tilblivelsesar etc. vedrørende hans klaversonater. Han nøjes med at give os nummeret og opusnummeret på den sonate, som Nielsen kun omtaler ved sit tilnavn “Pathétique”.

Mig forekommer vurderingen rigtig. Ingen, som gerne vil vide noget generelt om Beethoven og hans klaversonater, vil begynde sin søgen med at tage de tre Fellow-bind ned fra hylden, så hvorfor bruge plads på den mest elementære musikhistoriske viden. Disse afgørelser er naturligvis subjektive, så min mere generelle konstatering i så henseende kan kun være, at John Fellows og mine fornemmelser synes at være stort set sammenfaldende. Det har hørt til de absolutte undtagelser, at jeg ikke fik en note straks jeg forventede den, eller – værre endnu – at den helt udeblev.

Som eksempel på det sidstnævnte kan nævnes, at når Carl Nielsen holder festtalen for Johan Svendsen ved souper'en efter hans 25-års jubilæumskoncert den 16. november 1907 og i talen indleder med, at “Vi er jo alle saa optagne af, hvad vi har hørt i denne Aften” (s. 111), så havde en note om koncertprogrammet, som indeholdt lutter Svendsen, nok været på sin plads. For den koncert vil de færreste af Fellows læsere have kodet ind i hukommelsen. Om nogen overhovedet. Det tilsvarende gælder, når Nielsen i et interview i *Nationaltidende* forud for uropførelsen af den sjette symfoni bliver spurgt

om hans indtryk af Stravinskys koncert med Det Kongelige Kapel nogle få dage før og svarer, at han morede sig pragtfuldt. Ja, men over hvad? *Pulcinella*, *Ragtime*, klaversonaten, uddrag af *Historien om en Soldat* og den ene af de to suiter for orkester. Stravinsky gæstedirigerede desuden Det Kongelige Teaters opsætning af *Petrusjka*, som Nielsen dog næppe overværede. Burde det ikke også have udløst en kommentar, når Nielsen i en levnedsbetretning til Ordenskapitlet i 1913 giver sin far sit eget efternavn? Det kom Niels Jørgensen nemlig aldrig til at hedde officielt, selv om hans børn også kaldte ham det på hans gravsten på Bryndum kirkegård.

John Fellow er også prisværdig omhyggelig med at demtere Nielsen, når det behøves. Hvilket er ganske ofte, for Nielsen var ikke altid god til datoer, årstal eller andre fakta. Måske burde Fellows professionelle mistænksomhed også have sat ind, når Nielsen i en artikel i *Politiken* i anledning af den norske komponist Christian Sindings 70-års dag i 1926 taler om "Kvintettens første Opførelse ved Musikfesten i Kjøbenhavn 1888" (s. 387). I hvert fald blev Sindings klaverkvintet, hans opus 5, uropført ved en kompositionskoncert i Oslo (dengang Kristiania) den 19. december 1885 og kunne i København høres allerede den 4. november 1887. Nielsen synes – på trods af de negative anmeldelser – virkelig at have bidt mærke i værket, da han, formentlig for første gang, hørte det i juni 1888. Men en uropførelse var det ikke. Også her taler vi lykkeligvis om en undtagelse. Normalt slipper en Nielsen-påstand ikke 'ustrafet' forbi Fellow.

Svagest er noteapparatet nok, når Nielsen fortæller om sin barndom og ungdom, dels i de mere eller mindre summariske levnedsbeskrivelser han selv udformede i årenes løb, dels i de interviews, han gav i forbindelse med udgivelsen af *Min fynske Barndom*. Her nøjes noterne som oftest med en henvisning til parallelstederne i *Min fynske Barndom*, men går ikke egentlig i kødet på substansen i Nielsens formuleringer. Man kan meget vel argumentere for, at de nødvendige dementier og kommentarer omkring dette stof-kompleks under alle omstændigheder vil skulle bringes i en kommende, kommenteret udgave af *Min fynske Barndom* (den eneste Nielsen-tekst, som – helt bevidst – ikke er medtaget i John Fellows udgave). Men så havde det nok været ulejligheden værd at nævne denne tilbageholdenhed i indledningen og måske også undervejs at henvise til andre udgivelser, hvor

det allerede på nuværende tidspunkt er muligt at finde mere materiale. Som et eksempel kan nævnes omtalen af en af Nielsens velyndere, købmand Jens Georg Nielsen (1820-1901), som godt nok får nogle kommentarer med på vejen, men hvor John Fellow hverken har benyttet sig fuldt ud af det materiale, som allerede er offentliggjort, eller har fuldt kendskab til de rutiner, som mere erfarne slægtsforskere anvender, når det gælder personer, der har levet uden for offentlighedens søgelys.

Egentlige fejl i noterne hører til de absolutte undtagelser. Men Fellow er sikkert den første til at ærgre sig over, at Anne Marie Carl-Nielsens dødsdato er gået galt på s. 752 (det var den 21. februar 1945), at han har fået blandet de to Nielsen-adresser Toldbodvej og Toldbodgade sammen (s. 752 og 761), og at han er kommet til at fortsætte myten om, at Vilhelm Herold var den første, der indspillede Carl Nielsen (s. 181).

Bogens illustrationer fortjener også at nævnes. Det er lykkedes Fellow at hitte en lang række velvalgte og ikke for eller ikke så ofte sete billeder. Desværre fremstår en del af dem med lidt for lidt kontrast. Alt i alt er billederne nok ikke blevet behandlet med helt samme omhu som teksterne.

I indledningen kalder Fellow selv sin udgave for "en blandt adskillige andre forudsætninger for, at man kan komme ud over den ældre litteratur og blive i stand til at skrive en ny, der ikke blot forholder sig til nye kilder, men også har et primært kendskab til de gamle" (s. 23). Det er så sandt, som det er sagt! Værdien af Fellows indsats ligger først og fremmest i fremdragelsen af hidtil upåagtet kildemateriale og i etableringen af pålidelige versioner af både det kendte og det ukendte materiale. Den hverken kan eller skal måles på, om vi med disse tre bind har fået et andet billede af Carl Nielsen.

Det har vi nok i øvrigt ikke. Vi har fået tilføjet en mængde nuancer og har også fået lov til at følge komponisten ud i nogle hidtil upågtede krinkelkroge. Men hvor intet er, har heller ikke en John Fellow en chance. Nielsens frustrationer omkring 60-års dagen var i forvejen ganske velpublicerede, og desværre synes komponisten hverken at have haft lyst til at skrive erindringer ud over *Min fynske Barndom* eller at have været konfronteret med interviewere, der for alvor holdt hans mål og kunne give ham det fornødne modspil. Eller måske blot bibringe ham lysten til at åbne sig mere.

Ville en Ninka kunne have fået ordentlig hul på en Nielsen? Det kan vi af gode grunde ikke

vide. Hvad vi ved er kun, at når han følte udtryksbehovet, var han normalt ikke i forlegenhed hverken i musikalsk eller i sproglig henseende. Ikke for ingenting skriver Henrik Cavling til ham i sit takkebrev for den allerede nævnte Sinding-artikel: "Naar De engang bliver ked af at komponere – det ske sent – saa meld Dem til Tjeneste ved det store Orgel, Rotationspressen, der i Kampen for Menneskehedens Genius er Verdens stærkeste Instrument" (s. 824).

Takket være en veritabel udgiver-bedrift kan vi nu alle uden besvær gå på opdagelse i alt det skriftlige, som Nielsen nåede at betro sin samtid. Det være sig via rotationspressen eller ad andre kanaler. Vi er Fellow megen tak skyldig.

Knud Ketting

Michael Fjeldsøe: *Den fortrængte modernisme – den ny musik i dansk musikliv 1920-1940*. Forlaget Hr. Nilsson, København 1999. 397 s., ill., noter, ISBN 87-987629-0-7, kr. 195.

Dansk musik og musikliv i mellemkrigstiden har i løbet af den sidste halve snes år tiltrukket sig stigende opmærksomhed både i almindelighed og som genstand for forskning. Markante træk i denne proces er den vågnende interesse for musik af bl.a. Rued Langgaard og Poul Schierbeck, samt Claus Røllum-Larsens dybtborende ph.d.-afhandling om instrumental-musikken i Danmark 1910-35.¹ Man har opdaget og draget konsekvensen af, at den musikinteresserede har andet og mere at hente i denne periode end Carl Nielsen og hans musik. Interessen for denne vort århundredets største komponist i Danmark er ganske vist ingenlunde svækket, men den har måttet føje sig ind i et mere nuanceret syn på perioden end tidligere.

Nu har Michael Fjeldsøe erhvervet ph.d.-graden på en afhandling inden for denne emnekreds. Mens omdrejningspunktet for Røllum-Larsen var instrumentalmusik af samtidens danske komponister, er det altså hos Fjeldsøe fænomenet 'ny musik', som det opfattedes i tiden, og den musik og den rolle i musiklivet som denne spillede både kompositions- og distributionshistorisk. Fjeldsøe havde også gerne undersøgt repertoire receptionshistorisk, men har måttet konstatere at det ville forudsætte kildestudier og dokumentation af et omfang, som ville sprænge afhandlingens rammer.

Efter indledningen lægges der ud med en sammenligning af Peter Bürgers institutions-

begreb og Carl Dahlhaus' strukturhistoriske koncept som grundlag for en kulegravning af begrebet 'ny musik' og dets institutionalisering efter 1920. Begrebet afgrænses kronologisk og stilistisk, og der fokuseres på forholdene som de var i Danmark. Her tegner sig billedet af 1920'ernes åbenhed over for nye strømninger og den tiltagende lukkethed som kendetegner musiklivet i 1930'erne.

Institutionen ny musik udgør et særområde inden for musik, der igen er et særskilt område af kunstinstitutionen. Den nye musik i 1920'erne udviklede sine egne særlige betingelser for produktion, interpretation, reception og æstetiske normer og kom derved til at ligne de secessionistiske bevægelser omkring århundredeskiftet f.eks. i Wien. Der dannes organisationer, koncertrækker og tidsskrifter, som skiller sig ud fra det etablerede musiklivs organisationsformer. Her dyrkede man sin isolation, ikke mindst fordi den skabte mulighed for fri udfoldelse inden for sine egne rammer. Danmark var med Foreningen "Ny Musik" medstifter af ISCM, International Society for Contemporary Music, i 1922 og var således fra første færd med i det mylder af ny musikorganisationer, der skød op i Europa og Nordamerika på den tid. Disse omtales omhyggeligt bl.a. med støtte i arbejder af Anton Haefeli og Martin Thrun. De danske organisationers og *Dansk Musiktidsskrifts* virke og udvikling, inklusive sammenlægning og reorganisering med deraf følgende skyttegravskrige, beskrives indgående s. 51-124.

Herefter følger en gennemgang af danske komponisters liv og virke: 40 sider om Carl Nielsen, herunder hans relationer til Schönberg-skolen, i øvrigt med hovedvægten på blæserkvintetten og den 5. og 6. symfoni. Et kapitel om den unge generation, dvs. Rued Langgaard, Paul v. Klenau, Harald Agersnap, Ebbe Hamerik, Jørgen Bentzon, Knudåge Riisager og Finn Høffding samt dennes og Jørgen Bentzons møde med Fritz Jöde og brugsmusikken og deres arbejde for oprettelsen af Folkemusikskolen i København. Et 3. kapitel omhandler 1930'ernes nye musik: Poul Schierbeck, Flemming Weis, Jens Bjerre, Svend Erik Tarp, Svend S. Schultz, Jørgen Jersild og atter Riisager som eksponenter for den franske indflydelse; som udtryk for forbindelsen med Tyskland indtil besættelsen omtales Franz Syberg, Erling Brene, Erik Tuxen, Jørgen Bentzon, Vagn Holmboe, Herman D. Koppel og Otto Mortensen. Herefter nogle mindre afsnit om jazzindflydelse (Bernhard Christen-